

УДК: 616.89-008.442-06:616.89

Предиспозиційні чинники формування наркотичної залежності та принципи соціально-психологічної реабілітації хворих з залежністю від психоактивних речовин

Златковский В.В.

В статті розкриті основні чинники формування наркотичної залежності: порушення психосоціальної сфери (неповні сім'ї, недостатній матеріальний рівень та відсутність професії), порушення індивідуально-психологічної сфери (високий рівень шкал з акцентуацій) та порушення психоемоційної сфери (високий рівень особистісної тривожності). На матеріалі дослідження з 193 хворих, з яких були виділені групи з залежністю від психостимуляторів, яку склали 70 осіб та 63 особи з опіоїдною залежністю. Визначений контингент дослідження з різними варіантами залежності від ПАВ, який дозволив виділити основні етапи проведення медико-психологічної реабілітації хворих з наркотичною залежністю.

Ключові слова: предиспозиційні чинники наркотичної залежності, соціально-психологічна реабілітація, комплайенс.

В статье раскрыты основные факторы формирования наркотической зависимости: нарушение психосоциальной сферы (неполные семьи, недостаточный материальный уровень и отсутствие профессии), нарушения индивидуально-психологической сферы (высокий уровень шкал акцентуаций) и нарушения психоэмоциональной сферы (высокий уровень личностной тревожности). На материале исследования с 193 больных, из которых были выделены группы с зависимостью от психостимуляторов, которую составили 70 лиц и 63 больных - с опиоидной зависимостью. Определен контингент исследования с разными вариантами зависимости от ПАВ, который позволил выделить основные этапы проведения медико-психологической реабилитации больных с наркотической зависимостью.

Ключевые слова: предиспозиционные факторы наркотической зависимости, социально-психологическая реабилитация, комплайенс.

There are the exposed basic factors of forming of narcotic dependence in the article: violation of psychosocial sphere (incomplete families, insufficient financial level and absence of profession), violations individually of psychological sphere (high level of disgarmoned scales) and violation of psychoemotional sphere (high level of personality anxiety). On material of research from 193 of patients were selected groups with dependence on psychostimulants - 70 persons and 63 persons with opiates dependence. The contingent of research with the different variants of dependence is certain on psychoactive substances, which allowed to select the basic stages of lead through of medicine-psychoactive rehabilitation of patients with narcotic dependence.

Keywords: predisposition factors of narcotic dependence, socially-psychological rehabilitation, compliance.

Актуальність проблеми.

Соціальна значущість проблеми обумовлює щодо наркоманій і переважну роль ресоціалізаційно-реабілітаційних заходів, спрямованість яких має соціальний характер. В Україні спостерігається стійка тенденція до зростання соціально-детермінованої патології неспсихотичних психічних розладів в структурі психічних захворювань [4,8]. Чисельні дослідники повідомляють про зростання залежності від психоактивних речовин (ПАР) серед населення України. Хворий на наркоманію, це людина у якій внаслідок регулярного вживання ПАР сформувався відповідний патологічний стан — залежність, що характеризується: нездоланим потягом до об'єкта вживання; неможливістю досягнення психічного, а іноді і фізичного комфорту поза інтоксикацією звичною речовиною (психічна та фізична залежність); специфічним для даної категорії хворих морально-етичним зниженням, а також соціальною дезадаптацією.[1-2]

У осіб зі спадковою схильністю до наркозахворювань епізодичне вживання наркотиків чи алкоголю і власно залежність — це просто різні стадії одного процесу. Крім спадкової схильності співвідношення чисельності споживачів психоактивних речовин і власно хворих на алкоголізм чи наркоманію залежить також від виду речовини, її здатності викликати залежність.

Необхідність вивчення поєднаних форм соціальних розладів поведінки і залежно від ПАР обумовлено значним їх розповсюдженням [5-6]. У розвитку кожної форми наркоманії простежується загальна закономірність, можна встановити три стадії: Перша стадія. Характеризується початком взаємодії наркотиків і організму, що проявляється включенням адаптаційних механізмів, з одного боку, а з іншого - розвитком пристрасті, викликаного суб'єктивним прийємним дією наркотику. Клінічно це виражається двома синдромами - зміненою реактивністю і психічною залежністю.

Синдром зміненої реактивності на першій стадії представлений неухильним зниженням реакцій на передозування - нудота при зловживанні снодійними, свербіж при опіоїдній залежності (зникнення захисних знаків) і симптомами власне спотвореного сприйняття наркотику - зростаючою здатністю переносити нефізіологічні високі дози (зміна толерантності), переносити їх регулярно і часто (зміна форми споживання). Терапія й реабілітація при психічних і поведінкових розладах у результаті наркозалежності здобуває все більшу актуальність у вітчизняній наркології, особливо у світлі щодо недавніх досліджень, які переконливо продемонстрували низька ефективність детоксичних заходів. Приведенні дані обумовлюють необхідність розробки комплексної системи порушень соціальної поведінки і залежності від психоактивних речовин в популяції.

Мета роботи: дослідити психічні, емоційні, поведінкові і особистісні порушення у осіб з різними варіантами залежності від психоактивних речовин.

Контингент і методи дослідження. Дослідження проводилося з 2008-2010рр. на базі Харківської обласної клінічної психіатричної лікарні № 3, у першому наркологічному відділенні. У дослідженні взяли участь 193 хворих з залежністю від психоактивних речовин. Основна група (133 осіб з хімічною залежністю)

була розділена відповідно різним видам залежності від ПАР: 70 осіб з залежністю від психостимуляторів, 63 – з опіоїдною залежністю та 60 – з етанол залежністю. Групу дослідження склали особи з залежністю від психостимуляторів та опіоїдів, які проходили лікування в психіатричній лікарні наркологічного відділення та наступну медико-психологічну реабілітацію в реабілітаційному центрі, а в групу порівняння увійшли – з етанол залежністю. З яких склали 47 осіб з залежністю від психостимуляторів – група втручання (група 1), до контрольної групи увійшли 23 осіб та група 2 - 41 осіб з опіоїдною залежністю, контрольна група – 22 осіб.

Розподіл обстежених на групи представлений на рис. 1

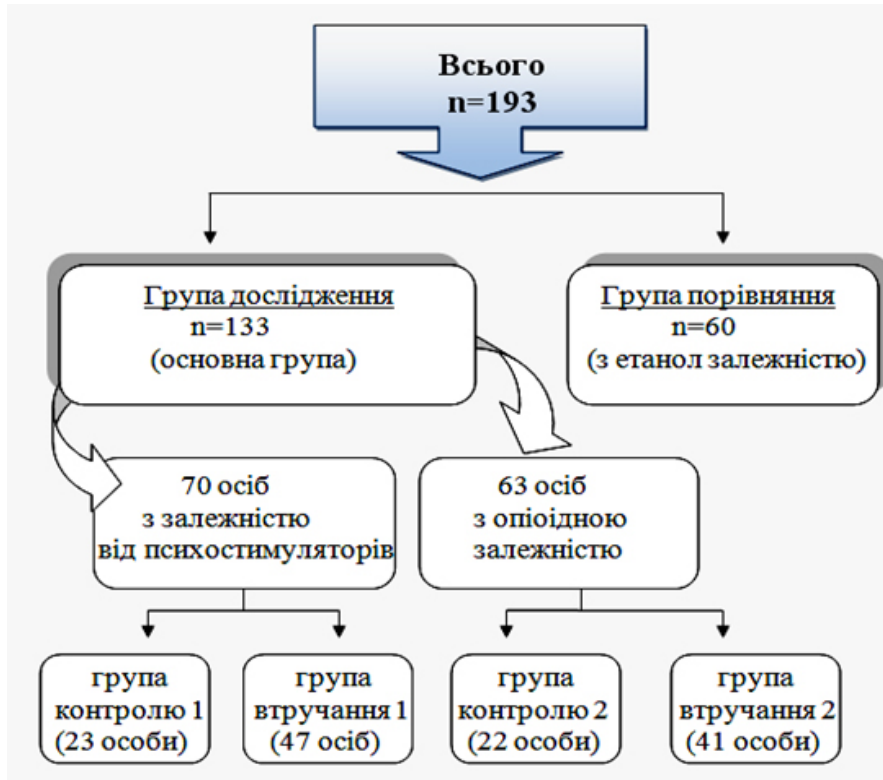

Рис.1 Схема формування дослідницьких груп обстежених.

Аналіз особистісних особливостей, стан емоційної та поведінкової сфер дав змогу визначити основні механізми формування психічної залежності та її чинники. Комплекс провідних типологічних характеристик та особистісних тенденцій осіб з залежністю відповідав різним видам хімічної залежності та формував патопсихологічні механізми психічної і поведінкової залежності та вимагав певної системи соціально-психологічної реабілітації (рис.2).

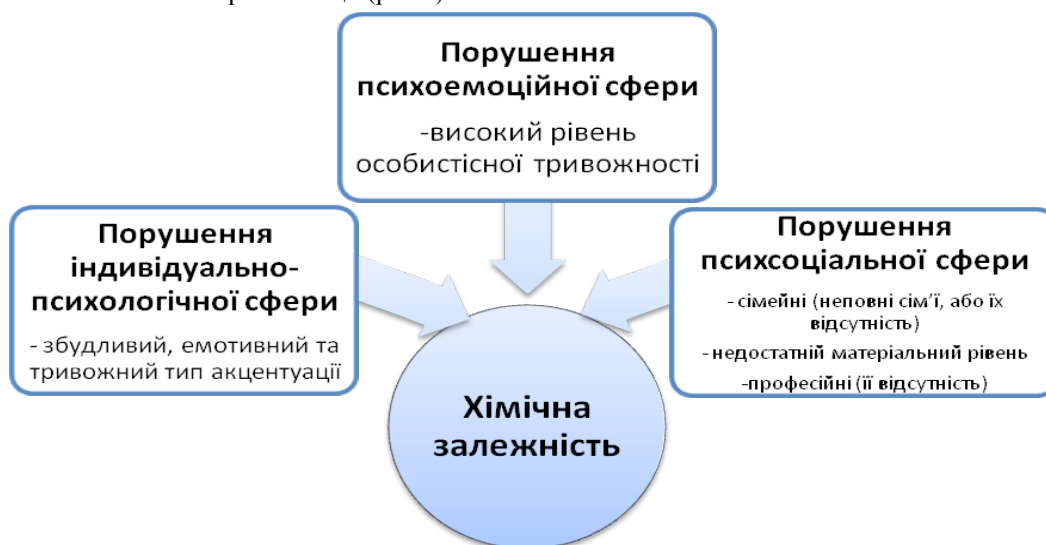

Рис. 2 Провідні чинники хімічної залежності

На підставі стратифікації психологічних, особистісних та поведінкових патопсихологічних механізмів були сформовані принципи побудови системи соціально-психологічної реабілітації осіб з залежністю від ПАР і її подальше впровадження.

Система була побудована за певними етапами.

1. Етап формування (підтримки) мотивації осіб з хімічною залежністю від ПАР до співпраці з реабілітаційним центром (3-4 індивідуальних сесій) – починається з перших хвилин знайомства з хворим, спрямована на формування комплайенсу та мотивації до лікування.

2. Психодіагностичний етап (до 2 сесій) – проходить на рівні стаціонарного або амбулаторного лікування в наркологічних закладах – проводиться визначення «мішеней» медико-психологічного впливу за допомогою запропонованого психодіагностичного інструментарію.

3. Етап медико-психологічної реабілітації у осіб з залежністю від психоактивних речовин (від 3 до 6 місяців) – основними принципами перебування в реабілітаційному центрі є: ізоляція, жорстке виконання правил перебування у центрі та дотримання режиму дня. До методів співпраці терапевта та пацієнта входять: індивідуальна та групова психокорекція, трудотерапія, раціональна та когнітивно-біхевіоральна психотерапія.

4. Закріплюючий етап – на стадії перебування в реабілітаційному центрі (до 1 місяця) хворі з хімічною залежністю продовжують проходження системи медико-психологічної корекції але це доповнюється додатковими обов'язками щодо саморегулювання діяльності та підтримки режиму дня, та виконання правил перебування у центрі.

5. Підтримуючий етап – на стадії переміщення з реабілітаційного центру до соціального середовища, в якому проживає пацієнт. Проводиться сімейна психотерапія, основним завданням якої є психологічна підготовка батьків щодо поведінки з хворим вдома, пропонується алгоритм правил та розпорядок дня, який підтримується за межами центру.

Після проведеної реабілітації програми була оцінена її ефективність. В групі з вживанням психостимуляторів ремісія протягом 1 року спостерігалась у 76% осіб, в контрольній групі – у 42%. В групі дослідження з вживанням опіоїдів ремісія протягом 1 року склала 69%, в контрольній групі – 29%.

Висновки

1. За матеріалами дослідження проведено теоретичне обґрунтування і запропоноване нове рішення актуального завдання – зміна відношення до своєї хвороби у осіб з наркотичною залежністю, стабілізація психоемоційного стану та прихильності до проходження медико-психологічної реабілітації, шляхом розробки системи медико-психологічних корекційних заходів на основі аналізу і комплексної оцінки психологічних особливостей вищезазначеної категорії пацієнтів.

2. Встановлено, що важливою складовою в механізмі формування психічної залежності від психоактивних речовин є вплив медико-психологічних чинників, а саме психоемоційних, індивідуально-психологічних та психосоціальних, які є загальними, так і специфічними для різних видів хімічної залежності.

3. Визначені загальні і специфічні особливості психоемоційного стану у осіб з хімічною залежністю від психоактивних речовин.

4. Встановлені індивідуально-психологічні властивості пацієнтів з хімічною залежністю від психоактивних речовин. Залежним від психостимуляторів притаманним є гіпертимний, збудливий, емотивний, тривожний та екзальтований типи акцентуацій. Залежним від опіоїдів також притаманним є емотивний та тривожний типи акцентуацій, але разом з тим характерним для цієї групи залежних є застрягаємий та педантичний типи акцентуацій ($p < 0,05$). Групі з залежністю від етанолу характерним є збудливий, емотивний та тривожний типи акцентуацій, а також дистимічний і демонстративний ($p < 0,05$).

5. Доведено вплив психосоціальних чинників на формування психічної залежності від психоактивних речовин: превалювання деструктивного соціального типу взаємовідносин, відсутність професійної зайнятості.

6. Досягнення результатів ефективності проводилось за допомогою методів раціональної та когнітивно-біхевіоральної психотерапії, а також принципів побудови реабілітаційного центру: ізоляція від соціального середовища та дотримання сетінгу.

Література

1. Волошин П. В., Мінко О. І., Лінський І. В., Волошина Н. П., Гапонов К. Д. Епідеміологічна ситуація, що склалася внаслідок розповсюдження залежності від психоактивних речовин в Україні // Український вісник психоневрології. — 2001. — Т. 9, вип. 3. — С. 7–9.

2. Волошин П. В., Линский И. В., Минко А. И., Волошина Н. П., Гапонов К. Д. Система мониторинга — основа организации наркологической помощи в современных условиях // Український медичний часопис. — 2002. — № 4. — С. 46–49.

3. Курек Н. С. Нарушения психической активности и злоупотребление психоактивными веществами в подростковом возрасте/Н. С. Курек. — СПб.: Алетейя, 2001. — 240 с.

4. Руководство по наркологии/Под ред. Н. Н. Иванца. — М.: МИА, 2008. — 944 с.

5. Козлов А. А., Рохлина М. Л. «Наркоманическая» личность/А. А. Козлов, М. Л. Рохлина//Журнал неврологии и психиатрии им. С. С. Корсакова. — 2000. — № 7. — С. 23–27.

6. Глаговский, П.Б. Диагностическая значимость метаболитов адреналина, норадреналина, дофамина и серотонина в лабораторной диагностике наркоманий/ П. Б. Глаговский, И. С. Мамедов, Р. Т. Тогузов // Клин. лаб. диагностика. - 2010. - № 8. - С. 17-22.

7. Линский И. В. Метод оценки предрасположенности к психическим и поведенческим расстройствам вследствие употребления психоактивных веществ // Укр. вісн. психоневрології. — 2000. — Т. 8, вип. 1. — С. 60–63.

8. Мінко О. І., Гегешко В. В. Проблема когнітивних розладів у осіб, залежних від психоактивних речовин // Матер. ІХ Української науково-практичної конференції з участю міжнародних спеціалістів//Довженківські читання: Актуальні питання соціальної і клінічної наркології/ (Харків, 8–9 квітня 2008 р.).— Харків, 2008.— С. 261–263.

Надійшла до редакції 22.10.2012